

УДК 37.091.31-056.264:376

К.О. Піменова

ІНКЛЮЗІЯ ЯК ФОРМА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Наукова стаття розкриває актуальність інклюзивної форми навчання та виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Описано основні принципи та завдання інклюзивної освіти сьогодення. Визначено роль та завдання соціально-психологічної та методичної служб шкіл з інклюзивною формою навчання. Охарактеризовано умови, які забезпечують ефективність навчально-виховного процесу дітей з ТПМ. Здійснено аналіз системи інклюзивної освіти для дітей з ТПМ в Україні.

Ключові слова: інклюзія, інтеграція, діти з тяжкими порушеннями мовлення.

Научная статья раскрывает актуальность инклюзивной формы обучения и воспитания детей с тяжелыми нарушениями речи. Описаны основные принципы и задачи инклюзивного образования настоящего. Определена роль и задачи социально-психологической и методической служб школ с инклюзивной формой обучения. Охарактеризованы условия, обеспечивающие эффективность учебно-воспитательного процесса детей с ТНР. Осуществлен анализ системы инклюзивного образования детей с ТНР в Украине.

Ключевые слова: инклюзия, интеграция, дети с тяжелыми нарушениями речи.

На сьогодні перед людством постає завдання надання всім без винятку дітям якісної освіти, не зважаючи на стан здоров'я. Оскільки діти з тяжкими порушеннями мовлення рівні в правах з дітьми, які не мають порушення онтогенезу, то особливої актуальності набуває проблема реалізації цих прав, особливо в освітній сфері.

На сучасному етапі однією з провідних тенденцій в розвитку освітньої системи є реалізація інклюзивної моделі освіти для дітей з особливими потребами. Термін "діти з особливими освітніми потребами" – широке поняття, яке охоплює всіх учнів, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми, в тому числі й дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Ці діти потребують додаткової психолого-педагогічної підтримки у процесі навчання.

В психолого-педагогічній і нормативно-правовій літературі різних країн світу використовуються декілька термінів щодо проблеми надання

освітніх послуг дітям з обмеженими можливостями життєдіяльності. В США часто вживається поняття "mainstreaming" (включення в єдиний загальний потік), у Великобританії – "social invention" (соціальний винахід). Але все частіше в науково-методичній літературі зустрічається терміни "інтеграція" (цілий) та "інклюзія" (включення). Хоча останні два поняття і близькі за змістовно-смісловим значенням, але відрізняються за глибиною інтеграційних процесів, які характеризуються ними.

Терміном "інтеграція" зазвичай позначають вибіркоче включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в звичайні загальноосвітні школи. Прихильники даного підходу вважають, що учень повинен "zasлужити" можливість навчатися у загальноосвітній школі, продемонструвати свою "здатність" в опануванні її навчальної програми. Система загальної освіти в цілому залишається незмінною, непристосованою для учнів цієї категорії. Вони відвідують загальноосвітню школу, але не обов'язково навчаються в тому ж класі, що й інші діти з нормальним розвитком. Таким чином, паралельно існують три моделі освіти: загальна, спеціальна та інтегрована.

Термін "інклюзія" на відміну від "інтеграції" характеризується більш глибокими процесами: дитині надається можливість відвідувати звичайну школу, але для цього створюється необхідне адаптоване навчальне середовище, яке б відповідало їх потребам, та забезпечується медико-соціальний та психолого-педагогічний супровід. Повне включення означає, що всі учні незалежно від виду, тяжкості та характеру порушення розвитку навчаються в загальноосвітньому класі, використовуючи, при необхідності, додаткові послуги та отримуючи користь від спільного навчання зі своїми однолітками, які не мають порушень розвитку.

Головна відмінність процесу інклюзії від інтеграції полягає в тому, що в умовах інклюзивного навчання у всіх учасників освітнього процесу змінюється ставлення до дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а ідеологія освіти обирає курс на гуманізацію навчального процесу та посилення виховної і соціальної спрямованості навчання. Таким чином, інклюзія швидше є соціокультурною технологією, а інтеграція – освітньою.

З іншого боку, інклюзивна освіта – це ширший від інтеграції процес, що ґрунтується на забезпеченні безбар'єрного доступу, підтримки, за необхідності медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом.

Теоретичний аналіз спеціальної літератури з проблем інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення засвідчив чимало підходів до визначення терміну "інклюзивна освіта". У дослідженні ми дотримуватимемося такого визначення інклюзії як форми навчання і виховання:

Інклюзивна освіта (від англ. "inclusion" – включення) – це така форма навчання та виховання дітей, що передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього

закладу за місцем проживання з обов'язковим психолого-медико-педагогічним супроводом та створенням додаткових умов.

Основними принципами державної політики щодо впровадження інклюзивної освіти є:

1. принцип реалізації прав людини (цінність кожної особистості, рівність прав та можливостей, надання підтримки незалежно від психофізичного, соціального статусу, релігійних переконань, етнічної належності, місця проживання);

2. принцип гарантії та стабільності засобів державної допомоги та підтримки дітей з інвалідністю та їх сімей, створення нових та підтримка існуючих моделей соціальних послуг;

3. принцип науковості (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження інклюзивного навчання, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату, проведення незалежної експертизи);

4. принцип системного підходу до процесу організації та реалізації технологій інклюзивного навчання (реалізація практик соціальної роботи з сім'єю в умовах загальноосвітніх навчальних закладів та системи освіти в цілому);

5. принцип соціальної відповідальності сім'ї (за виховання духовно та фізично розвиненої особистості; самостійність та автономність сім'ї в прийнятті рішень відносно розвитку дитини з особливими освітніми потребами, визначення її життєвого шляху).

6. принцип міжвідомчої інтеграції та соціального партнерства (координація дій різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами) [3].

Завдання інклюзивної освіти реалізуються в таких напрямках :

– удосконалення нормативно-правового, фінансово-економічного, науково-методичного забезпечення;

– запровадження інноваційних освітніх технологій на основі інклюзивного підходу та моделей спеціальних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

– формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу;

– розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів, які впроваджують принципи інклюзивної освіти;

– вирішення низки соціальних проблем щодо становлення, інтегрування в суспільство дітей з особливими освітніми потребами;

– удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання;

– надання підтримки та залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі з

метою підвищення його ефективності [3].

Система інклюзивної освіти включає в себе навчальні заклади середньої, професійної та вищої освіти. Її метою є створення "безбар'єрного середовища" в навчанні і професійній підготовці людей з обмеженими можливостями. Цей комплекс заходів повинен забезпечуватися як технічно так і методично та бути спрямованим на розвиток взаємодії людей різних нозологічних груп.

Інклюзія залучає учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку в систему загальної освіти, оскільки до цього етапу діти цієї категорії навчалися лише в системі спеціальної (корекційної) освіти. При цьому важливо зазначити, що, навчаючись в інклюзивному закладі такі учні повинні повною мірою опанувати програму загальноосвітнього закладу.

Інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості. Школи з інклюзивним навчанням повинні працювати у тісному зв'язку із спеціальними загальноосвітніми навчальними закладами, використовуючи напрацьовані методики роботи з дітьми тієї чи іншої нозології, залучати до консультування спеціалістів із багаторічним досвідом роботи з такою категорією дітей. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває організація своєчасного системного психолого-педагогічного супроводу учнів з порушеннями розвитку.

У основі практики інклюзивної форми навчання та виховання закладена ідея прийняття індивідуальності кожного учня, отже, навчання повинно організовуватися за принципом задоволення потреб кожної дитини; персоналізації процесу навчання, розробки індивідуального навчального плану (ІНП), що враховує особливості психічного і/або інтелектуального розвитку дитини і орієнтований, перш за все, на її особистісний розвиток і соціальну адаптацію. Мета та завдання ІНП та усіх інших послуг повинні виконуватися в повній мірі і в умовах звичайного класу.

Інклюзивне навчання і виховання – це довгострокова стратегія, що розглядається як системний підхід в організації діяльності загальноосвітньої системи з всіх напрямків в цілому. Інклюзивна форма навчання стосується всіх суб'єктів освітнього процесу: дітей з ТПМ та їх батьків, учнів без порушень розвитку і членів їх сімей, вчителів і інших фахівців освітнього простору, адміністрації навчального закладу.

Запорука успішної реалізації моделі інклюзивної освіти – ефективна співпраця всіх її учасників. Тому у школі повинна створитися своєрідна мережа підтримки. Працівники та адміністрація школи, всі, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, повинні допомагати один одному, обмінюватися знаннями, намагатися максимально використовувати розмаїття ресурсів для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей. Чим більше суб'єктів включається в інклюзивний простір школи, тим більше можливостей з'являється для створення ситуації успіху кожному.

Діяльність загальноосвітньої установи базується не лише на створенні спеціальних умов для навчання і виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення, але і на забезпеченні взаєморозуміння як між педагогами (фахівцями в області корекційної і загальної педагогіки), так і між учнями з ТПМ та їх здоровими однолітками.

Однією з обов'язкових умов реалізації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчального закладу є здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з ТПМ в загальноосвітній установі. Для цього створюється група психолого-педагогічного супроводу, до складу якої входять: представник адміністрації, відповідальний за забезпечення інклюзивних процесів в загальноосвітній установі; педагогічні кадри (вчитель-дефектолог, педагог-психолог, вчителі, тьютори, які працюють з учнями з ТПМ) та ін.

Діяльність групи супроводу спрямована на вивчення особливостей розвитку кожного конкретного учня, його особливих освітніх потреб, складання індивідуального навчального плану, розробку індивідуальної програми супроводу, що фіксується в індивідуальній карті психолого-педагогічного супроводу розвитку учня.

Інклюзія – не утиск прав здорових учнів на користь дітей з інвалідністю, а наступний рівень розвитку суспільства, коли освіта стає реальним правом для всіх.

Інклюзія визнана найрозвиненішою, найгуманнішою та найефективнішою системою освіти не лише для дітей з особливими освітніми потребами, але і для здорових дітей. Вона дає право на освіту кожному, незалежно від відповідності або невідповідності критеріям шкільної системи. Окрім надання освітніх послуг, школа є основною сферою життєдіяльності дітей. Через повагу та прийняття індивідуальності кожного з них відбувається формування особистості, що має свою власну освітню траєкторію. В той же час, учні знаходячись у шкільному колективі, вчать взаємодіяти один з одним, розвивати взаєностосунки, спільно з вчителем творчо вирішують освітні проблеми. Можна з упевненістю сказати, що інклюзивна освіта розширює особистісні можливості всіх дітей, допомагає сформувати такі якості, як гуманність, толерантність, готовність прийти на допомогу. Інклюзивна освіта є принципово новою системою, де учні і педагоги працюють над спільною метою – доступною та якісною освітою для всіх без виключення дітей.

Не достатньо лише ввести учнів в один навчальний простір. У школах з інклюзивним навчанням необхідно забезпечувати рівні умови для здобуття освіти всіма категоріями дітей, не допускаючи домінування інтересів однієї або декількох груп (наприклад, що мають інвалідність). Перевагою спільного навчання учнів з порушеннями зі звичайними школярами є те, що обидві групи дітей можуть переймати досвід один в одного.

Незважаючи на те, що інклюзивне навчання ґрунтується на гуманізмі

та рівноправ'ї воно має багато критиків. Захисники існуючої системи освіти осіб з ТПМ побоюються, що інклюзивна модель освіти є передвісником загибелі спеціальної, з її специфічним професійним досвідом і методами індивідуального навчання. Однак, зовсім не обов'язково все має відбуватися саме так. Перехід до нової інклюзивної моделі надання освітніх послуг сприятиме перетворенню вчителів-дефектологів на висококваліфікованих педагогів, які володіють основами роботи з дітьми різних нозологічних груп.

Для успішного засвоєння шкільної програми учнями вчителі інклюзивних навчальних закладів використовують такі методи: кооперативне навчання, модифікація навчальних програм, використання теоретичних знань на практиці, залучення до навчального та виховного процесу родичів та друзів дітей, загальнообов'язкова участь помічників-тьюторів у навчально-виховному процесі.

Існує пересторога, що інклюзія змусить учителів "спростити" навчальний матеріал, обмежуючи, таким чином, можливості "нормальних" учнів і, особливо, "обдарованих і талановитих" школярів. Реальність полягає в тому, що навчальна програма в інклюзивних класах повинна бути багаторівневою, гнучкою та такою, що забезпечує широке охоплення. Інклюзія вимагає не спрощення матеріалу, а розширення завдань.

Очевидним є той факт, що інклюзивний навчально-виховний простір формується цілою командою фахівців, які тісно співпрацюють на професійному рівні. Учасники навчально-виховного процесу в інклюзивних закладах повинні володіти такими знаннями і вміннями:

- знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку дітей;
- знання методів психологічного і дидактичного проектування навчального процесу;
- вміння будувати педагогічну взаємодію на діалогічній основі з усіма суб'єктами навчально-виховного простору: учнями, батьками, колегами-вчителями, адміністрацією школи та ін.;
- повага до відмінностей, прийняття позиції "іншого", гнучкість;
- вміння працювати в команді.

Педагоги, які приймають ідею інклюзії, потребують методичної допомоги з відпрацювання механізму взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу, де центральною фігурою є дитина. У цьому відношенні велику роль відіграє соціально-психологічна та методична служби школи. Діяльність цих служб спрямована на:

- психологічний супровід освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- психологічний супровід діяльності щодо забезпечення психологічного та фізичного здоров'я учнів з метою попередження неблагополуччя в психічному та особистісному розвитку школярів, зниження рівня їх тривожності;

- виявлення та вивчення причин, що заважають успішному розвитку і спілкуванню учнів з метою надання своєчасної допомоги;
- психологічне просвітництво педагогів, учнів та їх батьків.

Однією з головних особливостей інклюзивного навчання дітей з ТПМ є його багатогранність. Реалізацію такої форми навчання необхідно розглядати як складний двосторонній процес адаптації та інтеграції. З одного боку, це, пристосування учня з особливостями психофізичного розвитку до нового освітнього простору, з іншого – школи до учня щодо задоволення його освітніх потреб та надання йому допомоги і підтримки. Педагогічний колектив спрямовує всі зусилля на створення оптимальних умов для спільного навчання, формування нових соціальних зв'язків і відносин, заснованих на взаєморозумінні і взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу.

На успішність процесу інклюзивної освіти впливають зовнішні та внутрішні умови [2].

До зовнішніх умов, які забезпечують ефективність навчально-виховного процесу дітей з ТПМ в умовах інклюзивного навчального закладу, належать:

- раннє діагностування порушень (на першому році життя) і проведення відповідної корекційної роботи;
- бажання батьків навчати дитину разом з її здоровими однолітками, прагнення і готовність допомагати їй в процесі спільного навчання;
- забезпечення можливості надавати інтегрованій дитині ефективну, кваліфіковану корекційну допомогу.

До внутрішніх умов відносять:

- рівень психофізичного розвитку дитини (чим ближчий він до норми, тим більша можливість успішного спільного навчання);
- можливість дитини оволодіти загальноосвітньою навчальною програмою в терміни, які передбачені для дітей з нормальним психофізичним розвитком;
- психологічна готовність учня з відхиленнями у розвитку до інклюзивного навчання.

Необхідність переходу на інклюзивну форму навчання та виховання – це не тільки відповідь на соціальне замовлення суспільства, вона обумовлена низкою об'єктивних причин, серед яких:

- щорічне збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами;
- вузький спектр освітніх послуг для дітей з порушеннями розвитку;
- підвищення активності батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, та їх готовність залучитися до процесу абілітації та реабілітації власної дитини;
- створення нових типів та видів навчальних закладів, в першу чергу психолого-медико-педагогічних комісій (ПМПК), служб ранньої допомоги, лекотек, закладів для дітей, які потребують психолого-

педагогічної та медико-соціальної допомоги (ППМС-центри), що надають адресну, професійну допомогу сім'ї та педагогам загальноосвітніх закладів, які реалізують інклюзивне навчання на практиці;

– розширення можливостей муніципального, регіонального (місцевого) самоуправління в плануванні відкриття закладів, що реалізують варіативні програми роботи з дітьми;

– нові державні вимоги щодо якості освітніх послуг на всіх рівнях навчання та виховання дітей.

Інклюзія в галузі освіти передбачає таку організацію спільного навчання, при якому забезпечуються умови, необхідні для здобуття учнями досвіду позитивної взаємодії. Зміст освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, які інтегровані в загальноосвітні навчальні заклади, повинен відрізнятися від тієї освіти, яку вони могли б отримати в спеціальних (корекційних) школах. Таке навчання може бути ефективним лише для дітей, які психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками. Ці діти (від 1 до 5 осіб) включаються в звичайні класи загальноосвітньої школи за місцем проживання. В навчальному закладі збільшується кількість тих уроків, що діти з ТПМ могли б відвідувати з іншими дітьми. Але в той же час при навчанні учнів такої категорії необхідно керуватися спеціальними навчальними програмами. Ще складніше побудувати систему навчання та психолого-педагогічного супроводу дітей з порушенням мовлення. Вони потребують особливих умов навчання, соціально-психологічного супроводу, виховання та першочергової професійної підготовки.

Досвід експериментальної роботи засвідчує, що найбільш ефективним інклюзивне навчання дітей з ТПМ буде при комбінованих варіантах. Інтеграція учнів з порушеннями мовлення в загальноосвітню школу передбачає одночасне використання декількох форм організації навчального процесу:

1) навчання в загальноосвітньому інклюзивному класі по програмам для загальноосвітніх та спеціальних (корекційних) навчальних закладів;

2) надання спеціалізованої корекційної допомоги з метою корекції порушень в розвитку дитини спеціалістами служби супроводу;

3) розвиток та корекція через систему додаткового навчання.

Комплектування класів з інклюзивною формою навчання здійснюється на основі рішення районної або міської ПМПК при бажанні батьків дітей з особливими потребами та наявності в школі необхідних психолого-педагогічних умов: служби супроводу, навчально-методичного та кадрового забезпечення і розвинутої матеріально-технічної бази.

Діяльність загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивними класами регламентується Положеннями про загальноосвітній навчальний заклад, про спеціальні класи для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у

загальноосвітніх навчальних закладах, розпорядженнями Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах", "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах".

Кількість учнів, інтегрованих в загальноосвітній клас, може бути від однієї дитини до п'яти, при загальній наповнюваності класу 25 осіб. Необхідно прагнути до того, щоб в один клас потрапляли діти лише однієї нозологічної групи.

Класи інклюзивної форми навчання об'єднують різних дітей, які відрізняються один від одного. Вчителю важливо розуміти і приймати всіх дітей, враховувати їх індивідуальні особливості. Основна мета інклюзивної форми навчання – створення таких умов, щоб діти могли контактувати один з одним, всі учні в класі залучалися до колективної діяльності, кожен школяр у міру своїх можливостей був включений в загальний навчально-виховний процес.

Позитивного результату в взаємовідносинах школярів в умовах інклюзивного класу можна досягти лише при продуманій системній роботі, змістовними частинами якої буде формування позитивного ставлення до дітей з ТПМ та розширення досвіду продуктивного спілкування з ними. Велику роль в цьому відіграє ретельний відбір навчальних планів, освітніх програм, навчально-методичних і дидактичних комплексів.

В шкільному навчальному плані визначається зміст навчальних предметів в рамках його загальноосвітніх галузей та компонентів, і відповідно, повинна бути відображена специфіка освітньої діяльності школи як закладу з інклюзивною формою навчання. Методичне забезпечення такого навчання учнів з ТПМ і нормальним розвитком включає програмні, навчально-методичні і дидактичні матеріали як для загальноосвітньої школи, так і для спеціального (корекційного) навчального закладу.

При організації навчально-виховного процесу головна проблема для вчителя полягає в тому, щоб співвіднести індивідуальні особливості дитини з ТПМ, інтегрованого в середовище однолітків з нормальним розвитком, з виконанням освітнього стандарту, закладеного в спеціальній корекційній навчальній програмі.

Вибір програми – основа навчання. В початковій школі для навчання учнів з ТПМ за основу беруться:

1) державні навчальні програми для середньої загальноосвітньої школи – 1-4 класи;

2) програми загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий – 1 клас);

3) навчальна програма для 2-4 класів загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

На основі цих програм, розроблених по ним підручникам і навчальним посібникам складається календарно-тематичне планування в інклюзивному класі з навчальних дисциплін. В його створенні беруть участь вчителі початкових класів та члени психолого-педагогічного супроводу. Календарно-тематичне планування складається таким чином, щоб на одному уроці діти з ТПМ та без порушень розвитку вивчали одну тему, але інформація, що вони отримують була адаптованою до їх особистої навчальної програми.

Календарно-тематичне та поурочне планування складається педагогами школи на основі вимог навчальних програм для навчання учнів в інклюзивному загальноосвітньому класі.

Навчання по спеціальним (корекційним) навчальним програмам для дітей з тяжкими порушеннями мовлення здійснюється з таких предметів як "Вимова", "Навчання грамоти", "Розвиток мовлення", "Читання", "Логоритміка".

Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення передбачено проведення додаткових корекційних занять спеціалістами служби супроводу (вчителем-логопедом, психологом, вчителем-дефектологом), які не заносяться в сітку загального розкладу занять. Організація та проведення цих занять здійснюється на основі індивідуальних потреб та можливостей дітей.

Хід уроку залежить від того, як учні засвоїли попередній матеріал, який етап навчання береться за основу (вивчення нового матеріалу, повторення пройденого, контроль знань, умінь та навичок). Закріплення та відпрацювання отриманих знань, умінь та навичок проводяться на різному дидактичному матеріалі, підбраному для кожного учня індивідуально (картки, вправи з підручника, завдання на дошці). Коли спільна робота школярів на уроці неможлива, то асистент вчителя (тьютор) надає допомогу дітям з порушеннями мовлення. Він проводить аналіз виконаного завдання, надає індивідуальну допомогу, додатково пояснює та уточнює завдання, пояснює новий матеріал.

Складання та адаптація навчальних планів, продумане використання навчально-методичного та дидактичного матеріалу дозволяє здійснювати освітню інклюзію, забезпечувати умови для отримання знань учнями з різними освітніми потребами.

Створення умов для усвідомлення кожним учнем своєї особистісної значимості, забезпечення можливостей для його самореалізації і самовдосконалення в процесі навчання, стимуляція активності дітей на дозвіллі – найважливіші напрямки інклюзивного навчання.

Отже, впровадження інклюзивної форми навчання потребує зміни акцентів у напрямку більшої відкритості й функціонування, формування у педагогічного колективу готовності прийняти відповідальність за тих дітей, яким необхідно надавати корекційно-розвивальну допомогу, створювати умови, моделі та технології для реалізації комплексного психолого-педагогічного і медико-соціального супроводу дітей, які

виховуються та навчаються в звичайних садках і школах.

Список використаних джерел

1. Ворошнина О.Р., Наумов А.А. Проблемы интеграции и инклюзии детей с ограниченными возможностями здоровья в дошкольное образовательное пространство // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы международной научно-практической конференции (20 - 22 июня 2011, Москва) / Моск. гор. психол.-пед. ун-т; Редкол.: С. В. Алехина и др. – М.: МГППУ, 2011. – 244 с.
2. Екжанова Е.А., Резникова Е.В. Основы интегрированного обучения: пособие для вузов. – М.: Дрофа, 2008. – 286 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: "Самміт-Книга", 2009. – 272 с. :іл.
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соціальний педагог. – 2010. – № 4. – С. 3-6.

Research article reveals the relevance of inclusive forms of education and training of children with severe speech disorders. The basic principles and objectives of inclusive education today are described here. Besides the article show us the role and tasks of social, psychological and technical services in inclusive schools. It characterizes the conditions that ensure the effectiveness of the educational process of children with severe speech disorders. The article analyses inclusive education for children with severe speech disorders in Ukraine.

Keywords: inclusion, integration, children with severe speech disorders.

Отримано 1.9.2014

УДК 37.091.53:37.041)-053.6

О.М. Пridingнікова

СТИМУЛЮВАННЯ ПІДЛІТКІВ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглядаються сучасні педагогічні погляди на самоорганізацію особистості як умову її соціалізації та підготовки до самостійного життя. Наведені рекомендації щодо стимулювання підлітків до самоорганізації.